

**Др Сузана Медар,\***  
Доцент Правног факултета,  
Универзитет у Нишу

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД  
10.5937/zrpfno-28657

UDK: 340.12  
Рад примљен: 01.10.2020.  
Рад прихваћен: 16.01.2021.

## **ОДНОС КЕЛЗЕНОВОГ И ЖИВАНОВИЋЕВОГ СХВАТАЊА ОДГОВОРНОСТИ - ЈЕДНА ОБЕЋАВАЈУЋА ПАРАЛЕЛА –**

*„Човек је осуђен да буде слободан; јер једном кад  
је бачен у свет, одговоран је за све што уради“*

*Jean-Paul Sartre*

**Апстракт:** Одговорност представља однос човека према вредностима. Тако у праву она значи увођење, најпре правде и правичности, а затим и других правних вредности. Одговорност у праву је очигледна, будући да је право принудног карактера, тј. почива на санкцији државе. Одговорност је подложност санкцији. Одговорност постоји у свим гранама права. Најпре у уставном праву, као правна али и политичка када се односи на понашање суверена. Након уставног, одговорност је најизразитија у грађанском и кривичном праву. Келзен обрађује претежно грађанскоправну одговорност а Живановић кривичноправну. У разради опште и специјалне правне одговорности оба аутора су јако речита. Упоредивање њиховог схватања одговорности даје извесне заједничке констатације, али, такође, и особености код оба аутора.

**Кључне речи:** природно право, позитивно право, правна одговорност, деликт, делинквент, санкција.

---

\* medars@prafak.ni.ac.rs

\*\* Рад је под истим називом изложен у виду усменог саопштења на међународној научној конференцији „Одговорност у правном и друштвеном контексту“, одржаној 18. септембра 2020. године у организацији Правног факултета у Нишу.

## 1. Увод

Реч одговорност нема у свим језицима исто значење. Тако се у енглеском језику реч одговорност (responsibility, liability, accountability) често везује за појам надлежности. У нашем језику реч одговорност етимолошки има своје корене у речи „говорити, дати одговор, одговорити“ (Караџић, 1969: 442). На основу назначеног појма, може се дати дефиниција правне одговорности. „Одговарати значи полагати рачуна другима за своје поступке који нису у складу са друштвеним правилима и трпети одређене последице због непоштовања истих“ (Некк, 1958: 76).

У најширем смислу, одговорност представља свестан однос човека према друштвеним вредностима, без којих оно као организована друштвена заједница не може постојати. Одговорност почива на способности човека, као свесног друштвеног бића, да разликује корисно од штетног, рационално од ирационалног, поштено од непоштеног, а тиме и дозвољено од недозвољеног. Као константна друштвена категорија, одговорност је мењала своје облике испољавања. При томе, њен захтев остаје увек исти: да свако за свој рад и понашање у друштву мора да полаже рачуне некоме. Ко ће коме одговарати зависи од карактера друштва и односа који у њему владају. Најзначајнији критеријум за разврставање одговорности у друштву је начин примене санкције према прекршиоцу норме. По том основу разликују се морална, политичка и правна одговорност. За разлику од правних норми, моралне норме настају неорганизовано, спонтано у самом друштвеном животу, тј. у интеракцији људи и група људи. Морал је хетерогена и флуидна категорија јер свака друштвена заједница има свој морал. А у једној истој друштвеној заједници свака друштвена група, па и сваки појединац, има свој морал. Утолико је морална одговорност она коју свако осећа због извршеног моралног деликта, и то како пред другима тако и према самом себи. Морална кривица се испољава у осећају стида, nelaгодности и грижи савести. Морална и политичка одговорност се често мешају, мада су два различита појма. Политичка одговорност се састоји у полагању рачуна због свог нецелисходног рада, неизвршења задатака или штетног рада пред односном политичком организацијом. Политичка одговорност се ослања на морал. Уколико је политика више заснована на општељудским моралним принципима утолико има више шанси за успех. То одговорност чини ефикасном.

Као константна друштвена категорија, одговорност је током дуге историје људског друштва мењала своје видове и механизме дејства на људску свест. „Друштво, развијајући се, иде из нижег у виши савршенији облик

одговорности, па аналогно томе и одговорност прелази из нижег у виши, суптилнији облик испољавања“ (Јовановић, 1973: 83).

## 2. Појам правне одговорности

Питање правне одговорности једно је од централних у конструкцији правних појмова одвајкада до данас. То је и разумљиво, ако се право, како се најчешће чини, схвати као принудан поредак и систем. У оквиру питања правне одговорности треба најпре нешто рећи о оној у природном праву. То је оправдано и насловом рада, будући да су и Келзен и Живановић присталице природног права. Природно право као вечно, непромењиво, априорно, универзално, апсолутно је у рационалистичкој варијанти стуб културе разума којим се гради хумана будућност. “Одговорност... обухваћена животом више од два миленијума, својом моралном и правном организацијом, испољава достигнути степен индивидуалне и опште цивилизације“ (Перовић, 2011: 862). Нема природноправне вредности слободе под насиљем и нема слободе без одговорности. Схваћена у рационалном смислу, слобода је нераздвојна од одговорности као стања кажњивости.

Одговорност у праву значи кршење диспозиције и подложност прекршиоца санкцији. Однос одговорности има две стране, објекат одговорности, односно страну која је прекршила диспозицију и субјекат одговорности, тј. страну којој објекат одговара. Зато сваки овакав однос има три елемента: субјекат, објекат и основ одговорности (кршење правила). Ова три елемента дају одговор на питање ко, коме и за шта одговара.

Одговорност уопште, а посебно државе, је институција без које се не може замислити једна правна држава. „Она представља једну етапу, и без сумње највишу етапу у развоју правне државе, наравно под претпоставком да се упоредо развијају и остале институције које одликују правну државу“ (Тасић, 1921: 3). Концепт правне државе и принцип владавине права подразумева три кључна мерила и то: “важење законског права које природноправну доктрину о људским правима замењује концептом субјективних јавних права, затим, демократски принцип народног суверенитета и идеју о подели власти“ (Димитријевић, 2005: 17).

Још са једном значајном идејом је повезано питање одговорности, наиме са принципом поделе власти. Као претходно питање овде се јавља оно о подели одговорности на хоризонталну и вертикалну. Још је Levenštajn, разматрајући контролу политичке моћи, дефинисао хоризонталну и вертикалну одговорност. Хоризонтална одговорност постоји када једну функцију власти врши више лица, односно код колективних државних

органа где се у оквиру самог органа установљавају механизми контроле. Вертикална одговорност „обухвата федерализам, плурализам (као облик колективизације деловања појединаца кроз групу) и гаранције људских права“ (Lowenstein, 1969: 168). Одговорност се не може поистоветити са хоризонталном поделом власти јер се не може говорити о хоризонталној одговорности увек кад једна од власти утиче на другу, рецимо код законодавног вета или када је потребна сагласност једног органа за именовање које врши други орган.

Близак појам одговорности је појам контроле. „На пример, уставно судство контролише рад парламента и може поништити акте које он доноси, но парламент није одговоран уставном судству. То раздваја појмове контроле и одговорности, а из дефиниције хоризонталне одговорности следи да они немају правну могућност да казне онога кога контролишу“ (Трипковић, 2008: 824).

Правна одговорност се јавља готово у свим правним дисциплинама, а нарочито у грађанском и кривичном праву, породичном праву, уставном и управном, прекршајном и финансијском, ауторском и проналазачком, међународно јавном и међународно приватном. У релативно скоријој историји социјалистичких држава постојала је специфична непосредна одговорност. У односу на друге, она је карактеристична по јачем интензитету. Она, као друштвена категорија мора да постане елемент свести сваког човека и да поред одговорности пред другима буде и одговорност пред самим собом. Овде је приметна јача веза са моралном одговорношћу.

Почев од прве велике цивилне кодификације, француског Code civil-а, па донекле и од аустријског Општег грађанског законика, а потом и немачког Грађанског законика, грађанска инкриминација је дефинисана општом забраном наносења штете другоме. Од тог периода мења се сврха грађанскоправне одговорности. Она се уместо дотадашњег пеналног приступа оријентише ка одштетном циљу, у правцу обештећења оштећеног. „У материји грађанскоправне одговорности се врши даље разграђавање на нове врсте одговорности, као што је вануговорна (деликтна) и уговорна (или контрактуална), у зависности од тога да ли је повређена општа забрана проузроковање штете, тј. неком законом заштићено добро (својина, личност, слобода, здравље односно психички, физички или имовински интегритет) или пак индивидуална норма, правило уговора“ (Салма, 2008: 80). У грађанском праву се примећује да није довољно разрађен случај када се ради о деликту нечињења, посебно невршења корисних туђих послова. Ту се „прије свега ради више о моралној, него о правној обавези, обзиром

да се и за невршење тих таквих (корисних) туђих послова у принципу не одговара“.

Што се тиче кривичноправне одговорности, по принципу *nulum crimen, nulla poene sine lege*, неопходно је да постоји кривица. Кривица је субјективни и конститутивни елемент кривичног дела. Инкриминација кривичног деликта не може, због правне сигурности, бити заснована на гипким директивама, тзв. каучук нормама. У савременом праву оно што није забрањено специјалном инкриминацијом, допуштено је. До доношења новог кривичног законодавства Републике Србије, поред и изнад кривице, коришћен је појам кривична одговорност. „Кривична одговорност је раније представљала скуп субјективних услова којима се означавало психичко стање учиниоца и његов однос према кривичном делу“ (Јовашевић, 2016: 121). За разлику од кривице, кривична одговорност може и да се избегне. Кривична одговорност је само последица вршења кривичног дела. Састоји се од два елемента, урачунљивости и кривице (виности). Оба ова елемента су нужна, дакле морају да постоје да би постојала одговорност. Одатле произилази да су кумулативни. Урачунљивост означава постојање психичких својстава код учиниоца кривичног дела. Састоји се у способности учиниоца кривичног дела да схвати значај свог дела и да управља својим поступцима. Кривица пак означава постојање одређеног односа учиниоца према свом делу као свом остварењу. Без постојања урачунљивости не може постојати ни кривица јер је она основица на којој се кривица гради. С друге стране, урачунљивост може постојати и када код учиниоца нема кривице. И у једном и у другом случају нема кривичне одговорности, па стога не може доћи ни до кажњавања за дело које је остварено у одсуству ових елемената.

Најпрегнантнија разлика грађанскоправне и кривичноправне одговорности је она по критеријуму санкције. Одговорност у теорији грађанског права и законској регулативи је двојака, уговорна и вануговорна. Традиционално се заснива на институту кривице (субјективна одговорност) или одсуства кривице (објективна одговорност). „Под утицајем англосаксонске прецедентне праксе и на њој засноване регулативе (*common law*) континентално право преузима (правни трансплант) институт правила пословне одлуке (*business judgment rule*)<sup>1</sup>, који у доброј мери отвара питање места института кривице из грађанског права као основа уговорне или вануговорне одговорности“ (Васиљевић, 2011: 5).

---

1 Правило пословне пресуде

### **2.1. Схватање правне одговорности код Келзена**

Ханс Келзен се каткад означава као најзначајнији правник двадесетог века. Биће да је ова констатација примењива и на двадесете године двадесет првог века. „Ипак, он је био од истакнутог значаја не само као правник него и као социјални филозоф и критичар идеологије“ (Трајковић, 2004: 226). „Келзеново дело и Бечка правнотеоријска школа су типичан производ Бечке модерне“ (Јаблонер, 2001: 3). Келзен сам за себе каже: „Оно што ме је повезивало са филозофијом тог Круга – а да у томе нисам од ње претрпео утицај – била је њена антиметафизичка тенденција“ (Келзен, 1998: 6). Међутим, за потребе овог чланка треба рећи нешто о Келзеновој чистој теорији права и његом императивном моделу права.

Како се одговорност појављује као последица деликта, проговоримо пар речи о Келзеновом схватању правне норме и подели норми на примарне и секундарне. За Келзена је правна норма она која „има за циљ да регулише људско понашање, прописивањем аката принуде као санкције“ (Келзен, 1951: 128). Основни елемент права је санкција из које се изводе остали правни појмови, наиме појам деликта, као претпоставке санкције, правне обавезе и субјективног права. Овде се ради о класичној четвореобној логичко-семантичкој структури правне норме. У погледу Келзеновог схватања примарних и секундарних норми и њиховог односа, приметан је потпуни заокрет у односу на схватање традиционалне теорије. „По Келзену, два су елемента логички и значењски довољна за поимање правне норме: деликт и санкција, тј. означавање једне људске радње као увјета-прекршаја и друге радње као посљедице-санкције“ (Висковић, 1981: 176). То је Келзенова примарна норма. Секундарна норма, која није неопходна, се састоји из правне обавезе и субјективног права.

Након ове кратке дигресије, прелазимо *in media res*, на Келзеново схватање одговорности коју он децидно тематизује. Будући да је одговорност нормативног карактера, зачуђује то што о њој мало и скрајнуто говоре они теоретичари права који дају вишечлане шеме правних норми. Нпр. Висковић који познаје десет елемената правне норме само се буквално у једном пасусу бави одговорношћу.

По Келзену је појам правне одговорности везан за појам правне обавезе. Субјект правне одговорности и субјект правне обавезе се поклапају. У традиционалној теорији се разликују две врсте одговорности: субјективна одговорност, као одговорност заснована на кривици и апсолутна одговорност код које није нужна никаква веза између стања свести делинквента и последице његовог понашања. Усавршена правна техника захтева разлику између случаја када је лице које је извршило деликт

предвиђало и хтело последицу свог понашања и случаја када је понашање тог лица изазвало штетну последицу коју делинквент није предвиђао нити хтео. „Индивидуалистички идеал правде захтева да се санкција веже за понашање неког лица само ако је лице које је извршило радњу предвиђало или хтело штетну последицу понашања и ако је хтело да нанесе штету другом лицу својим понашањем, под условом да је његова воља имала карактер зле воље“ (Келзен, 2010: 145).

У два горе описана случаја различите су санкције. Кад је санкција везана једино за психолошки квалификован деликт, говори се о одговорности заснованој на грешци или кривици. Психолошка квалификација деликта постоји једино у случају када је делинквент предвиђао и хтео, са или без зле намере, штетне последице. „Ако се не покаже брижљивост коју наређује право, то се зове нехат; и нехат се обично сматра као друга врста „кривице“ (culpa)“ (Келзен, 2010: 146). Нехат је деликт пропуштања. Одговорност за нехат је пре једна врста апсолутне одговорности него облик кривице. Ово је видљиво када се деликт пропуштања који има карактер нехата упореди с деликтом пропуштања који сачињава кривицу. Код деликта пропуштања постоји правни или морални а не психолошки аспект ситуације. Келзен подсећа да се „према примитивном праву санкција везује за понашање и кад је њена штетна последица проузрокована упркос томе што је показана нужна брижљивост“ (Келзен, 2010: 147). У модерном праву пак постоји тенденција да се одговорност ограничи на неиспуњавање обавезе да се предузму мере којима се може избећи штетна последица. Кад је једно лице својим понашањем изазвало штетну последицу у односу на неко друго лице, оно ће бити ослобођено кривичне или грађанске санкције ако покаже да није предвидело или хтело штетну последицу свог понашања.

Посебно место у свом схватању одговорности Келзен придаје њеном односу са обавезом. Терминолошка разлика између правне обавезе и правне одговорности је нужна кад санкција није, или није једино, уперена против непосредног делинквента, него против лица која су правно везана са њим. Уколико се правна ситуација описује у терминима правних лица, субјект правне обавезе и објект санкције су идентични. То се нарочито добро види када је у питању одговорност државе као правног лица. Али, ако се одбаци персонификација и правни односи између субјеката се опишу без појма правног лица, онда разлика између непосредног субјекта деликта и непосредног објекта санкције постаје очигледна. „Деликт је извршио одређени појединац – орган друштва или орган државе; санкција је уперена против свих чланова друштва и против свих грађана државе“ (Келзен, 2010: 148–149). Колективна одговорност пак постоји онда кад делинквент и лица која су одговорна за деликт припадају истој правној заједници, односно

правном лицу. Келзен посебно подвлачи да је колективна одговорност увек и апсолутна одговорност.

Горњи наводи апсолвирају тешкоћу да се одреди ко је правно обавезан да избегне деликт. Иста правна норма је постављена и као обавеза и као одговорност. Правна норма имплицира обавезу у погледу потенцијалног субјекта деликта а одговорност у погледу потенцијалног објекта санкције. Субјект правне обавезе је онај ко је способан да се покори или не покори правној норми и његово понашање јесте услов санкције. Одговорно за деликт је лице против кога је уперена санкција, чак и у случају да његово понашање није услов санкције која је уперена против њега. Тај услов је правно одређени однос према делинквенту. Дакле, постоје изузеци „у којима је неко лице учињено одговорним за понашање које чини обавезу неког другог, за деликт који је извршио други“ (Келзен, 2010: 150).

Келзен посебно говори о одговорности у грађанском праву. Када неко лице одговара за штету коју је учинио неко други, није у питању случај одговорности за нечији туђи деликт. Како се деликт састоји у чињеници да обавеза за накнаду штете није била извршена, то је онај ко је подложен санкцији способан да је избегне одговарајућим држањем, тј. накнадом штете коју је неко други причинио. Овде се, по Келзену, поклапају субјект обавезе и субјект одговорности.

Као критичар аналитичке теорије (Austin) Остина, Келзен се бави његовим схватањем правне одговорности. Остин је представник есенцијалистичког начина дефинисања права. Он разликује право правилно названо од права неправилно названог. Још је (Kantogowicz) Канторович писао да „између назива неке ствари (предмета мишљења и ствари која се назива постоји нека метафизичка веза коју је опасно и богохулно занемаривати“ (Висковић, 1981: 18). Код Остина је сваки позитивни закон заснован, директно или заобилазно, од суверене особе или тела независног политичког друштва при чему је њен аутор врховни.

Постоји неколико топова Келзенове критике Остина. У Остиновој теорији правна норма чини заповест која обавезује људе. Санкција је увек уперена против делинквента. Он не зна да санкција може бити уперена и против лица која стоје у неком правном односу са делинквентом. Тако по њему ова друга лица немају никакву правну обавезу. Појам правне обавезе је, с гледишта аналитичке јуриспруденције, чисто нормативан појам, тј. он изражава изванредан однос који спада у садржину правне норме“ (Келзен, 2010: 152). Остин не успева да дође до појма норме као безличне заповести јер правну обавезу схвата као психолошку везу. Он уважава страх од санкције као мотив за понашање адресата правне норме. По Остину је

право систем заповести, а никаква садржина заповести не може утврдити психолошку чињеницу страха. Међутим, по Келзену је то ирелевантно за правну теорију. Битно је само да правна норма извесно понашање неког лица повезује са санкцијом.

Ово је повезано и са питањем непознавања права. Према Остину принцип да непознавање закона никог не извињава је принцип позитивног права. По Келзеновим речима он даје изврстан разлог за тај принцип: „Кад би незнање закона било усвојено као основ за ослобођење од кривице, незнање закона би странке увек наводиле, и суд би у сваком случају био обавезан да реши да ли је то тачно или не“ (Келзен, 2010: 153). Посебно у енглеском праву Остин не познаје ниједну инстанцу пред којом би незнање закона представљало основ за ослобођење оптуженог. Принцип да непознавање закона не ослобађа обавезе је нужан за примену и ефикасност права.

Логика у којој су и Остин и Келзен врхунски „мајстори“ намеће као даље питање оно о ретроактивности правних норми. Остин усваја могућност ретроактивних правних норми. Он сматра да су такве норме пуноважне али постоје извесни правно-политички разлози против њих. Будући да закон није постојао у тренутку кад је извршено чињење или пропуштање, адресат није знао нити је могао знати да је прекршио закон.

Келзен одаје признање Остину зато што је овај схватио противуречност између психолошког појма обавезе и аналитичког излагања права и тиме изложио себе самокритици. По Остину постоје два кумулативна услова делотворне обавезности. Прво, да адресат зна да постоји закон који намеће обавезу и за који је везана санкција. Друго, да адресат зна или може знати да би његово чињење или пропуштање били у супротности са циљевима закона и са обавезом. Келзен, међутим критикује овај став: „да би се санкција учинила ефикасном, нужно је да субјекти познају законе... незнање или грешка у погледу стања права не може субјекта ослободити одговорности“ (Келзен, 2010: 154). Остин даје само правнополитичко оправдање принципа *ignoration iuris nocet*. Прихватање овог принципа као разлога за ослобођење одговорности води бескрајном испитивању нерешених фактичких питања. То би водило спречавању вршења правосуђа и ослобођењу права. Келзен закључује да се ова тешкоћа у Остиновом схватању не може решити. Она је последица Остинове дефиниције права као заповести.

## ***2.2. Схватање правне одговорности код Живановића***

Тома Живановић се бави питањем одговорности у свом монументалном Систему синтетичке правне филозофије. Као познати кривичар, творац

трипатритног појма кривичног дела, посебну пажњу и у питањима санкције, кривца и одговорности поклања овој грани права. У својој анализи Живановићевог схватања пустићемо углавном самог аутора да „говори“. Ово због тога што је његов стил минуциозан и јасан. Та јасност је највидљивија кад се Живановићево синтетичко филозофско-социолошко-антрополошко-еволуционистичко гледиште о праву упореди са Хегеловим схватањем. У својој теорији Живановић, наиме, полази од Хегела развијајући и прецизирајући али и мењајући неке његове идеје о праву. Најкраће речено, за Хегела је право ступањ идеје, одн. објективног духа, а за Живановића подидеја која произилази из Идеје као општијег појма. Али, док је Хегел „доиста мрачан и тежак за разумевање, Живановић је кристално јасан и прецизан у својим конструкцијама“ (Лукић, 1992: 398).

По Живановићу су неправо, одн. деликт, прекршилац права и правна санкција основни правни појмови. „Свака *повреда* (а евентуално и само угрожење) субјективног права (правне норме) сачињава (према „материјализацији“ права њему сходно актима) *неправо* (деликт), било у питању норме ма које гране права о *праву*, тј. приватног, јавног или процесног права о праву“ (Живановић, 1959: 325). Деликтно право даје санкцију свим повредама права. Различит је степен тежине санкције, од лакших као што је новчана казна до тежих казни и мера безбедности, до најтежих кривичних дела. У англосаксонској правној књижевности је учење о приватном неправу засебна правна наука која познаје само вануговорне деликте.

Живановић сматра да је кривично право основно у односу на друге гране права. Свакако да је у праву, будући да су кривична дела најизразитија јер се санкцијом одузимају или ограничавају најзначајнија добра, као што су живот и слобода. Утолико он истиче да у питањима појма деликта, кривца и санкције треба поћи од њега. На терену кривичног права треба разликовати кривично дело од осталих деликата. Живановић разрешава дилему да ли је разлика у питању квалитативна или квантитативна и долази до закључка да се „кривично неправо појављује као *особен род* (генус) деликта (противправног дела)“ (Живановић, 1959: 326). У дефинисању кривичног дела постоје две теорије: реалистичка и јуристичка. Те две теорије се могу применити и на друге деликте. Реалистичка, одн. натуралистичка теорија полази од тога да је неправо један природан, реалан феномен, наиме један догађај. Јуристичка теорија, коју Живановић подробије разрађује, је она по којој је право чисто правни феномен, царство правних норми. Аутор одавде изводи појам кривичног неправа, које је у логичком следу основно за извођење осталих деликата: „Само је израз норма наиме употребљив за кривично право... Изрази као пропис, правило неупотребљиви су овде, јер

се пре свега кривичним неправом напада на *прећутне* у казненом закону садржане прописе зване нормама („не убиј“ нпр.) (Живановић, 1959: 327). Кривично дело је људско дело, одн. радња. Израз радња није, међутим, најприкладнији, јер не обухвата последицу те радње као састојак појма кривичног дела, односно другог деликта. Дело уопште је проузроковање последице људском радњом и обухвата три елемента: радњу, последицу и узрочну везу међу њима.

Прекршилац права, одн. субјект неправа је по Живановићу следећи основни правни појам. Прекршилац права је објект санкције. Живановић је иновирао бипатритни појам и створио трипатицију, како у области кривичног права тако и осталих грана права. Иновација се састоји у трипатицији, односно издвајању прекршиоца као засебног основног правног појма, уз деликт и правну санкцију. Живановић даје дуги и исцрпни појам прекршиоца права, не заборављајући и на природно право: „*Прекршилац права* (субјект неправа, позитивноправни и природноправни) је *основни* правни појам и може се дефинисати као *извршилац* свршеног или покушаног неправа (деликта) или *саучешћа* у истоме, који испуњује *објективне личне услове деликтне одговорности* (којих мора бити и у природном праву)“ (Живановић, 1959: 337).

Постоје, дакле, три елемента појма прекршиоца. Први је покушајни прекршилац права. Покушај, како код кривичног права, тако и код осталих деликата може нанети извесну материјалну или моралну штету и тако бити основ за санкцију. Други је саучешће. Саучесник може бити подстрекач и помагач. Саучешће је правно релевантно само код приватног деликта и међународно правног деликта. Прекршилац права може бити и правно лице, како код приватног, тако и код јавног деликта. Трећи елемент појма прекршиоца права је по Живановићу испуњавање објективних личних услова одговорности. Живановић прелази и у полипатицију наводећи као могућ и четврти елемент извршиоца деликта. Он је факултативног карактера а састоји се у предвиђености извршиоца у закону (*nullus delinquens sine lege*).

И најзад, у вези са правном одговорношћу Живановић даје основни појам санкције. По њему је правна санкција “правна *последица* неправа (деликта) у *закону предвиђена*, која се *изриче* од надлежне државне (јавне) *власти због* извршеног неправа и прекршиоца права против *прекршиоца* права субјекта неправа (појединца или правног лица), коју овај има *лично* да издржи и која се *изриче* и издржава *непосредно* или *посредно* у *општем интересу*“ (Живановић, 1959: 340.) У следу својих основних правних појмова, Живановић помиње и санкцију у природном праву и моралу.

Санкција као правна последица неправна се састоји из седам елемената. Први елемент који постоји код санкција у свим гранама права је у томе што се санкција састоји у наношењу зла, као у кривичном праву, или отклањању зла, односно повраћаја у пређашње стање у другим гранама права, посебно у грађанском праву. Други елемент санкције је принцип законитости. Наиме, санкција мора бити предвиђена у закону и то како у кривичном праву тако и у грађанском праву. Разлика је само у томе што у грађанском праву предвиђеност санкције нема политички значај, одн. значај заштите човекове слободе од самовоље државне власти и законодавца. Трећи елемент санкције је, најкраће речено, у томе што се санкција изриче од надлежне државне власти, судске или административне. Четврти елемент је, по Живановићу, да се санкција изриче због деликта, тј. да су они њен правни основ. Пето обележје је да се санкција изриче против прекршиоца права. Шесто обележје санкције је принцип персоналитета, што значи да је прекршилац права лично издржава. И најзад, седмо обележје санкције је у томе што се она изриче у општем интересу и издржава непосредно или посредно код одштете.

Своје излагање о санкцији Живановић завршава напоменом да поред казне постоје и мере безбедности. Од седам елемената санкције, горе наведених, код мера безбедности постоји пет: наношење зла, принцип законитости, изрицање од надлежне државне власти, деликт као правни основ и изрицање у општем интересу. Међутим, последња два су у извесном смислу модификована. Наиме, мере безбедности се изричу због опасног стања али посредно. И друго, мере безбедности се изричу не само у општем него и у личном интересу извршиоца.

### **3. Однос Келзеновог и Живановићевог схватања**

Прво запажање, када се упореде Келзеново и Живановићево схватање одговорности, је то што Келзен изричито говори о одговорности а Живановић је помиње на пар места. Међутим, у разради правне одговорности Живановић говори кроз основне правне појмове деликта, делинквента и санкције. Исте појмове у анализи правне одговорности налазимо и код Келзена. У том смислу, могуће је упоређивати ова два схватања. На први поглед такође је очигледно да Келзен говори о правној одговорности у општем и правном смислу, док Живановић поред општег појма одговорности разрађује кривичноправну одговорност. У методолошком погледу, оба писца користе аналитичко-синтетички метод и индуктивно-дедуктивни. Запажа се да Живановић одвојено говори о деликту, делинквенту и санкцији, а Келзен у обрађивању одговорности

ове појмове стално комбинује. Утолико није лако пратити Келзенову мисао по Живановићевој шеми.

По Живановићу је деликт у свим гранама права повреда или угрожавање субјективног права. Овај појам има три елемента: радњу, последицу и узрочну везу међу њима. Посебно истиче англосаксонско право по питању деликта и изводи закључак да ту постоје само вануговорни деликти. Наравно, као кривичар светског гласа говори подробније о кривичном деликту као особеном роду, који се квалитативно разликује од осталих деликата. Келзен полази од тога да су деликт и санкција два елемента логички и значењски повезана. Правна одговорност за деликт и правна обавеза се поклапају. Постоји и деликт пропуштања, познатији као нехат. Одговорност за нехат је пре једна врста апсолутне одговорности него облик кривице. За разлику од Живановића, Келзен је наклоњенији грађанском праву. У њему није у питању одговорност за нечији туђи деликт када субјект права одговара за штету коју је учинио неко други. Упоредјујући Живановићево и Келзеново схватање, долазимо до констатације да они дотичу разне „тачке“ деликта, односно прекршаја права. То само говори да се ради о једном изузетно вишезначном појму који се може посматрати са различитих страна. У суштини, међутим, њихова схватања су блиска. Одговорно лице које је подложно санкцији се и код једног и код другог степенује по тежини и изазива различите врсте одговорности.

У разради делинквента, односно прекршиоца права, Живановић налази да је он објект санкције. Даје комплексну дефиницију истог која се састоји од три, односно четири елемента: покушај, саучесништво, испуњавање објективних личних услова одговорности и четврти, факултативан, предвиђеност делинквента у закону. Живановић, као што је напред речено, заступа трипатицију. Прекршилац, односно делинквент је засебан елемент уз деликт и санкцију. Келзен, у духу своје строге логике, налази да се, као што се поклапају правна одговорност и правна обавеза, поклапају и делинквент и субјект правне обавезе. Међутим, неопходна је терминолошка разлика кад санкција није једино уперена против делинквента, већ и против лица која су у правној вези са њим. То је случај код правних лица. Одговорност је у овом случају колективна и апсолутна. Из поређења двају схватања делинквента опет имамо закључак као и у питању деликта. Велика разуђеност и код једног и другог.

Изразито аналитичко схватање Живановић даје о појму, врстама и елементима санкције. Санкцију одређује као правну последицу деликта. Разликује санкцију у природном праву и моралу од правних санкција. Правне санкције могу бити различите тежине. Најтеже, одн. најизразитије

су санкције у кривичном праву. Постоји чак седам елемената санкција: 1. Наношење зла у кривичном праву, односно повраћај у пређашње стање у грађанском праву, 2. Принцип законитости који у грађанском праву штити слободу човека од законодавца и државне власти, 3. Изрицање од надлежне судске или административне власти, 4. Санкција као правни основ деликта, 5. Изрицање против делинквента, 6. Персоналитет, одн. лично издржавање од прекршиоца и 7. Изрицање непосредно или посредно у општем интересу.

Код Келзена се у погледу санкције опет запажа градација. Наиме, као што се поклапају правна одговорност и правна обавеза и делинквент и субјект правне обавезе, тако се поклапају и субјект правне обавезе и објект санкције. Ово последње код правних лица. Одговорно за деликт је лице против кога је уперена санкција. Келзен уводи у разматрање вредносни елемент, правду. Она захтева различите санкције у случају постојања кривице и нехата. У случају нехата, као деликта пропуштања, Келзен говори о другој врсти „кривице“. Нехат има правни или морални а не психолошки елемент. Све у свему, очигледно да се и у појму санкције препознаје велика проницљивост оба аутора.

#### **4. Закључак**

На општем нивоу дефинисања одговорности и три појма која је разрађују, суштински исто, али терминолошки различито поступају Живановић и Келзен. Тако постоји „скривени“ идентитет у Келzenовом схватању да се поклапају деликт и субјект обавезе и одговорности и Живановићеве констатације да је деликт објект санкције. Наиме, по Келзену је такође субјект правне обавезе исто што и објект санкције код правних лица. И даље, по Келзену се поклапају правна одговорност и правна обавеза.

Интегрална, одн. синтетичка схватања увек пружају бољи увид у истраживане појаве и везе, дајући богатије појмове и законе. Утолико, скупно схватање одговорности код Живановића и Келзена даје пуно знања о овом комплексном проблему. Када се овоме додају и богате класификације, увид у одговорност постаје још богатији. Основна разлика Живановићевог и Келzenовог схватања одговорности је у томе што први даје апстрактнија сазнања, а други поред апстрактних даје и подробна знања посебно о правној одговорности.

## Литература/References

Васиљевић, М. (2011). Грађанско право и Business, Judgment Rule, *Правни живот*. 11/2011. 5–35.

Висковић, Н. (1981). *Појам права*. Сплит: Логос

Димитријевић, П. (2005). *Одговорност управе за нечињење*, Источно Сарајево: Универзитет, Правни факултет

Ивановић, М. (1997). Основ одговорности за проузроковану штету, *Правни зборник. Часопис за правну теорију и праксу. Подгорица. Удружење правника Црне Горе* (стр. 171–176)

Јаблонер. К. (2001). *Чланци о чистој теорији права*, Београд: Досије

Јовановић Љ. (1973). Одговорност и врсте одговорности у нашем савременом друштву [електронски извор] преузето са <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/cornis12&div=8&id=&page=> приступ 16. 09. 2020. године

Јовашевић, Д. (2016). *Кривично право. Општи део*. Београд: Досије. Студио Караџић, Ст. В. (1969). *Српски речник*. Београд: Нолит

Келзен, Х. (1951). *Општа теорија права и државе*. Београд: Архив за правне и друштвене науке

Келзен, Х. (1998). *Шта је правда*. Београд: Филип Вишњић

Келзен, Х. (2010). *Општа теорија права и државе*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду

Loevenstein, K. (1969). *Vertassungslehre*. Tübingen: J. C. B. Mohr

Лукић, Д. Р. (1992). *Систем филозофије права*. Београд, Савремена администрација

Салма, Ј. (2008). Правне особине грађанско-правне одговорности / Разграничење грађанско правне од кривично-правне одговорности/. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*. (стр. 79–98)

Перовић, С. (2011). Природно право и одговорност [електронски извор] преузето са <https://kopaonikschool.org/wp-content/uploads/2019/05/BESEDE-2011.pdf>

приступ 01. 10. 2020. године

Тасић, Ђ. (1921). *Одговорност државе по принципу једнакости терета*. Београд: Штампарија Мироточиви

Трајковић, М. (2004). О нормативности права Ханса Келзена. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. (стр. 223–240)

Трипковић, Б. (2008). Појам одговорности у уставном праву – покушаји типологије. *Правни живот* 14 (LVII). 819–831.

Некк, Р. (1958). *Grundriss des Schuldrechts*. Tübingen: Unveränderten Nachdruck

Живановић, Т. (1959). *Систем синтетичке правне филозофије*, Београд: Научно дело

**Doc. Suzana Medar, LL.D.,**  
Assistant Professor,  
Faculty of Law, University of Niš

## **THE CONCEPTION OF LEGAL RESPONSIBILITY IN THE OPUS OF HANS Kelsen AND TOMA ŽIVANOVIĆ**

### **Summary**

*The concept of legal responsibility (liability) implies a violation of the dispositive norm and subjecting the offender to envisaged sanctions. Legal responsibility is based on three key elements: the subject, the object, and the legal grounds of responsibility. The legal state (Rechtsstaat) is inconceivable without responsibility, which is present in all areas of law. In constitutional law, it is reflected in the legal and political responsibility of the state authorities. Civil and criminal liability differ in terms of sanctions. In civil law, there is subjective liability based on culpability and objective (strict) liability. As a consequence of committing a crime, criminal liability includes two elements: sanity and guilt. While guilt is a subjective element of a crime which cannot be avoided, criminal liability can be avoided.*

*According to Kelsen, the subject of legal responsibility and the legal obligation are equivalent. He distinguishes between subjective liability based on culpability and absolute (objective) liability. This distinction rests on the individualistic ideal of justice. Logically, the sanctions also differ in these two cases. Kelsen also recognizes collective responsibility (especially of legal entities), which is always absolute. In civil law, the subject of obligation and the subject of liability correspond. Živanović provides detailed accounts on the concepts of delict, delinquent, and sanction. According to Živanović, a delict (in all branches of law) is a violation or endangerment of a subjective right. A delinquent, i.e. the infringer of legal norms, is the object of sanction. In analyzing the concept of sanction, he identifies seven distinctive elements of a sanction. The comparison of Kelsen and Živanović's conceptions of legal responsibility yields notable results. Both authors were aware of many aspects of legal responsibility. In spite of the obvious terminological differences, they essentially discuss the same legal issues. When observed jointly, these two authors provide a wide-branching "scheme" of both legal responsibility in general and area-specific liability in particular.*

*Keywords: legal responsibility, natural law, positive law, delict, delinquent, sanction.*

